

Ett bidrag till de förhistoriska grekernas antropologi.

Av **Carl M. Fürst.**

Då författaren till denna uppsats den 12 december 1930 höll ett föredrag i Svenska Sällskapet för antropologi och geografi rörde det likasom nu i detta meddelande i huvudsak hans undersökningar av ett skelettmaterial från Argolis¹, som härstammade dels från de på vår kronprins Gustaf Adolfs initiativ och delvis av honom själv företagna utgrävningarna i Asine, huvudsakligen från mellanhelladisk tid (2000—1600 f. K.), dels från de under Alan Wace's ledning verkställda utgrävningarna av kammargravarna på bergåsen Kalkani vid Mykene från senhelladisk tid (1600—1200 f. K.) och ett kranium från själva Mykene från mellanhelladisk tid, dels från de amerikanska utgrävningarna av professor Carl Blegen från det argiviska Heraion, dels från de grekiska utgrävningarna i Dendra av Ephoren Bertos samt Axel Perssons skelettmaterial från kupolgraven i Dendra. Även Blegens och Bertos' material härstammade från senhelladiska kammargravar.

Mina undersökningar omfattade alltså ett sådant grekiskt skelettmaterial, som ej ditintills stått en antropolog tillbuds. Dess värde ökades också genom att det utgrävts av tränade arkeologer och sålunda blivit både till lokal och tidsperiod nog bestämt. Någon systematisk bearbetning med avbildningar av förhistoriska grekiska kranier ha vi hittills saknat. Från Kreta äga vi visserligen en del måttabeller och beskrivningar av von Luschan och Duckworth över kranier från mellanminoisk tid och av Xanthoudides från tidig minoisk tid, men vi sakna goda och överhuvudtaget några avbildningar av dem. Från Argolis ha vi Kumaris' måttabeller över kranier från mellanhelladisk tid, men utan närmare beskrivningar och utan avbildningar. Kumaris' kranier härstamma från Tsountas utgrävningar

¹ Carl M. Fürst. Zur Anthropologie der prähistorischen Griechen in Argolis. Nebst Beschreibungen einiger älteren Schädel aus historischer Zeit mit 53 Abbildungen im Text und einer Beilage *Crania Argolica antiqua* mit 40 Lichtdruckstafeln. Kungl. Fysiografiska Sällskapets Handlingar N. F. Bd 41. N:r 8. (Lunds Universitets Årsskrift N. F. Avd. 2. Bd 26. N:r 8.)

1899 i Mykene, från utgrävningar i Nauplia 1878 av Kondakis och 1892 av Stais samt ett par fragment från Schliemanns utgrävningar i Tiryns. Från Schliemanns berömda utgrävningar i Mykene finnes enligt Duckworth intet kvar, som är brukbart för antropologiska undersökningar.

Det material, som jag blivit i tillfälle att undersöka, har ej varit av prima beskaffenhet. Det är framförallt den grekiska jorden skuld till, då mycket var förmultnat och skört och därför skadat och defekt. Ett långt och tålmodsprövande förarbete har sålunda fått nedläggas, för att få ett bearbetningsbart material till mitt förfogande.

Under en tid då havet var bästa förbindelseleden och då Kreta var ett mäktigt handelscentrum, blir Naupliabuktens inre, där Asine låg, en naturlig avlastningsort för de kretensiska köpmännen, som härifrån förde sina karavaner upp genom Argolidalen mot Korint. Vid denna stråkväg låg det strategiskt viktiga Mykene, som behärskade trafiken, till skydd för vän och till fara för fiende.

I gravarna från mellanhelladisk tid lågo både i Asine och på själva Mykene skeletten i hukställning, och intet angav, att de tillhört någon särskild och högre samhällsklass. Annorlunda var förhållandet med ej blott kupolgraven i Dendra utan även med kammargravarna därstädes och i Kalkani—Mykene, i Asine och i Heraion, som tydligen varit ett högre stånds gravställen.

Kranieformerna från mellanhelladisk tid från Asine voro mycket växlande. Om också större delen sannolikt tillhört den s. k. medelhavsrassen, så gävo de dock i sin helhet uttryck för en mycket blandad befolkning, representerande olika folk och raser, särskilt från länderna österut såsom Mindre Asien, Egypten och Orienten, men kanske även från en ursprungligare grekisk stam. Av alldeles särskilt intresse är ett kranium från denna tid och ort, vilket tydligen genom sina karaktärer visar sig överensstämma med våra nutida armenier och sålunda, då dessa numera uppfattas såsom avkomlingar av de forna hettiterna, torde hava tillhört en individ av detta folk och denna ras. Med andra ord, vi hava genom detta kranium ett reellt bevis för att Asine och alltså Grekland redan under mellanhelladisk tid stått i förbindelse med Mindre Asien, antingen direkt eller indirekt över Kreta, där Duckworth påträffat ett par armenoida kranier från samma tid. De olika kranieformerna i de mellanhelladiska gravarna giva en tydlig antydning om att Asine varit en kretensisk hamnstad under tidig period. Folkblandningen anger också en viss överensstämmelse med samtida förhållande på Kreta.

Det enda skelett — utom ett av ett litet barn —, från mellanhelladisk tid, som jag disponerat till undersökning från annan ort än Asine, var från det s. k. »Rampouse» (Alan Wace) i Mykene. Det hade tillhört en c. 18-årig, långskallig, kraftig, ganska lång kvinna, som jag har haft svårt att uppfatta såsom tillhörande medelhavsras, utan snarare till en ursprungligare ras, varom något mera senare.

Om jag nu för jämförelses skull sammanställer procenten av längdbreddindices för mina och Kumaris' kranier från Argolis, så får jag följande tabell:¹

L-Br-Index	—74	75—79	80—	Antal
LH FM	61,6 %	23,1 %	15,3 %	13
LH FM+KM	54,5 %	27,3 %	18,2 %	22
LH F Argolis	48,0 %	28,0 %	24,0 %	25
LH F+K Argolis	41,5 %	36,6 %	21,9 %	41
MH FA	33,3 %	57,1 %	9,6 %	21
Svensk stenålder	52,2 %	38,8 %	9,0 %	67

Mest påfallande i denna tabell är den avtagande procenten för de långskalliga, i det FM, d. v. s. Kalkani-Mykene-kranierna, visa den högsta procenten, 61,6 %. Detta tal förändrar sig något, då jag tager med Kumaris' Mykenekranier (54,5 %). Än mera sänkes procenttalet då jag gör beräkningen på mina samtliga Argoliskranier från LH (48 %). Lägsta siffran, 41,5 % får jag då beräkningen sker på samtliga mina och Kumaris LH-kranier. Man kan ej neka till, att dessa siffror peka hän därpå att en större folkblandning existerar mot kusten i söder än i det högre upp liggande borgkrönta Mykene. Jag har till tabellen, för ett visst illustrerande av förhållandena, tillfogat motsvarande tal från mellanhelladisk tid i Asine och från den därmed ungefärligt samtida svenska stenålderstiden. Naturligtvis kan ej högre statistiskt värde tillräknas tabellen på grund av det ringa antal kranier jag disponerat.

För att giva ännu en översikt av kranierna från Mykene-Kalkani vill jag här nedan sammanställa i en tabell måtten för största längd och största bredd samt längdbreddindex och kön.

Vad som här i tabellen bör falla tydligt i ögonen, är att visserligen en påtaglig spridning av indices äger rum men också att såväl längd-

¹ F betyder Fürsts kranier, K Kumaris' kranier. MH betyder mellanhelladisk tid, LH senhelladisk tid (Late Helladic time), M betyder Mykene, A Asine, D Dendra, N Nauplia, H Heraion. Alltså LH FM betyder Fürsts senhelladiska kranier från Mykene och LH F Argolis betyder samtliga Fürsts senhelladiska kranier från Argolis etc.

Tabell över största längd och största bredd samt L-Br-Index hos kranierna från Mykene-Kalkani.

mm	Längd	158	174	176	178	183	185	186	187	188	189	190	192	Summa
mm Bredd	128	84♀												1
	129		74♂											1
	131				73♀									1
	138													1
	139			79♀									73♂	3
	140													3
	141												73♂	1
	142			80♀										1
	143					78♂								1
Summa		1	1	2	1	1		1	2	2		1	1	13

som breddmåttan koncentrera sig inom ett relativt litet område, vilket giver en viss antydning om en större grupp av likformiga kranier, (på tabellen inramad i en fyrkant) och således om en viss enhetlighet hos gravarnas folk. Om jag i en ny tabell införde Kumaris' tal från hans kranier från Argolis och medtog mina samtliga kranier från Argolis, såsom jag gjort i mitt större arbete, så finge jag samma koncentrationsgrupp, om ej fullt så utpräglad som för mina Mykene-kranier. Detta giver mig stöd för uppfattningen om en viss enhetlighet hos folket i de förnämliga kammargravarna och särskilt dem i Mykene-Kalkani. »Kungen» i kupolgraven i Dendra hade mera än kanske någon av de övriga kranierna ett med nordisk skalleform överensstämmande kranium, vilket icke var förhållandet med hans »drottning».

Bland andra karaktärer, som kunde tala emot kraniernas medelhavsräs, vore en övervägande smal näsform. På grund av materialets defekta tillstånd, särskilt i avseende på ansiktspartiet, har nasalindex ej kunnat beräknas för flera än åtta kranier. Emellertid visar av dessa endast ett enda »brednäsa», vilket giver ett visst plus till en uppfattning, att de långskalliga, senhelladiska skallarna varit i övervägande del av en nordisk ras.

Då gravarna å Kalkani representera en tiderymd å ungefär 300 till 400 år, så är det otroligt att en inträngande, möjligen ganska enhetlig folkstam, ej utsatts för uppblandning av främmande element, varom särskilt ej få korts kalliga kvinnliga kranier tala.

På grund av det kraniematerial från senhelladisk tid, som jag haft till mitt förfogande vid utarbetandet av mitt omtalade större arbete,

kan jag alltså visserligen ej bevisa, att flertalet av de gravlagda hava tillhört en nordisk ras, men väl påstå, att ingenting talar däremot, att, ifall de arkeologiska fynden tala därför, de antropologiska kunna därmed vara förenbara.

En svårighet möter alltid antropologen, när han skall försöka särskilja kranier av nordisk och medelhavsras. Det får anses ofta vara omöjligt. Han har ju då ej tillgång till hår-, ögon- och hudfärgerna som hos de levande, och ofta äro också såsom hos mitt material de långa extremitetbenen så trasiga, att de ej kunna mätas och giva tillbörligt utslag för bedömandet av kroppslängden. Emellertid får man ej alltid, i synnerhet då det gäller forntidsfolk, taga alltför stor hänsyn till kroppslängden vid rasbestämningar. Så var t. ex. vårt svenska gånggriftsfolk, särskilt bedömt efter de långa skelettbenen i västgötagravarna, ej något långt folk, tvärtom. Och dock måste de efter kraniet att döma vara att uppfatta som representanter för nordisk ras. En betydligare kroppslängd hos fornfolk på grekiskt område skulle emellertid innebära något särskilt beaktansvärt.

I sammanhang med den rent antropologiska undersökningen av benen från Mykene kunde det vara av intresse att se, huruvida vi skulle kunna få någon hjälp från de gamla klassiska skrifterna vid utredningen av de grekiska folk- och rasfrågorna. Jag tänker då närmast på Iliaden och har därför gått igenom den i detta syfte. Om det visserligen ej gav mycket, så fanns det där åtminstone något, som var värt att framdraga, och av detta vill jag nu här meddela ett par utdrag.

I Iliadens tredje sång skildras, huru Helena, då hon tillsammans med Priamos, Atenor m. fl. sutto i tornet vid den Staiska porten, visar dem och namngiver de akaiernas dröttar, som de sågo på slätten.¹

Priamos säger då till Helena, pekande på Agamemnon:

»Nu skall du säga mig namn på den väldige kämpen därborta.
Vem är väl denne archaijske man, så skön och så reslig?
Andra där finnas ju nog, som än högre med huvudet räcka,
men en så fager här aldrig förut jag sett för mitt öga
eller så ståtlig i skick; han liknar i sanning en konung.»

När hon svarat att det var Agamemnon, heter det vidare:

»Nu på Ulysses den gamle fick syn, och han frågade åter:
»Säg mig nu också, mitt älskade barn, vem denne kan vara.
Ej han med huvudet räcker så högt som Atrid Agamemnon,

¹ (Erland Lagerlöfs översättning).

men han sig axelbredare ter och större kring bröstet . . . »
 Och honom svarade då, Zeusdottern den sköna:
 »Det är Laertes' son, den mångförslagne Ulysses,
 vilken i Ithakas rike växt upp, på den kargaste klippö,
 Mästare är han i varje slags list och de slugaste planer.»

Atenor tar då till orda och berättar, huru Ulysses och Menelaos gästade honom i Troja:

»Bägge jag lärde då känna i grund till gestalt och till tankar.
 Sedan på tinget de kommit då in bland de troiske männer,
 räckte med väldiga skuldrorna högst, när de stodo, Atriden,
 men när de sutto ihop, då var mer majestätisk Ulysses.»

Utom detta vill jag framhålla, huru Homeros jämt och ständigt till Menelaos' namn bifogar epitetet »den ljuslockige» eller den »ljuse». Det antydes sålunda, att Atreus'-sönerna från Mykeneborgen skulle vara långa, ljusa härskartyper, och den kortbente Odysseus en smidig, förslagen grek.

Utän att vilja gå in på en analys av vad måttet var för att bliva ansedd för lång vid denna tid, vill jag dock omnämna, att den enda mätbara resten av skeletten från Schliemanns mykenska utgrävningar, ett lårben, anger enligt Duckworth en man på 175 cm, men att mitt eget material från Kalkani av långa extremitetben var i det hela taget obrukbart för att kunna få en uppfattning av kroppslängden. Vilken ljushetsgrad det grekiska ordet *xanthos*, som Homeros brukat som känningssnamn till Menelaos anger, spelar här en mindre roll. Huvudsaken är det relativa. Tydligt är nämligen, att han velat markera olikhet i kroppskaraktärerna såväl som i själsegenskaperna, eller med andra ord, man ansåg tydligen på Homeros tid, att grekerna ej voro ett enhetligt folk, utan bestod redan då av ganska kontrastrika typer, alltså folk av olika raser.

Jag vill nu helt kort redogöra för ett grekiskt kranium, som jag erhållit till undersökning, efter att jag hållit mitt föredrag i Svenska sällskapet för antropologi och geografi. I september i år fick jag nämligen från Piræus en samling ben, som härstammade från de utgrävningar, vilka professor Carl Blegen verkställt, framförallt i Hagiorgitika i Arkadien. Benen angåvos av Blegen att vara från stenåldern och härstamma från en grav vid en boplats men utgjorde en sekundärbegravning. En dylik även neolitisk grav hade Blegen funnit vid Heraion, där benresterna tydligen varit utsatta för eldpåverkan och voro obrukbara för bearbetning. I Hagiorgitika-graven

anträffades och tillvaratogs rester av endast ett kranium, men ben av ännu ett par stycken skelett. Ett fragment av ett säkerligen manligt, ovanligt tjockt kranium från Nemea erhöll jag också från professor Blegen, men var stycket alltför litet för att man skulle av det kunna draga några som helst slutsatser angående kraniets form.

Kraniet från Hagiorgitika är, så vitt jag vet, det enda stenålderskranium, som hitintills beskrivits från Greklands fastland eller åtminstone från Peleponnes. Velde har funnit och omtalat ett kranium från denna tid från ön Leukas på Greklands västkust, men har det ej blivit slutligt beskrivet. Av c. 70 stycken har jag nu sammanfogat ett för undersökning brukbart kranium, som erbjuder ej ringa intresse. En detaljerad beskrivning förbereder jag till Fysiografiska Sällskapets Handlingar, men vill om detta unika kranium här lämna några meddelanden, då dessa ej blott i och för sig äro av intresse, utan också kunna giva någon bättre förståelse av det jag sagt om mina grekiska kranier från senare tidsperioder. Jag har anledning förmoda, att man under ej allt för avlägsen framtid skall erhålla kännedom om kranieformer även från tidig helladisk tid (EH), då man, enligt vad som blivit mig meddelat från Grekland, funnit skelettgravar både vid Hagios Kosmos och vid Eleusis, som troligen tillhöra denna period, som sammanbinder stenåldern med mellanhelladisk tid och från vilken vi hittills icke äga några grekiska fastlandskranier och skelett.

Philippson säger i sitt bekanta arbete om Peleponnes: »Arkadiens berg bilda kärnan i hela den peleponnesiska halvön, vars övriga landskap gruppera sig omkring detta gemensamma centrum». Såsom en parallell härtill heter det i den s. k. Skeppskatalogen i Iliaden betecknande för arkaderna följande:

»Självs hade Atreus' son, härskarornas drott Agamemnon
givit dem toftade skepp, för att blånande djupet befara,
ty det arkadiska folk sig befattade icke med sjöfart.»

Hagiorgitika ligger i södra Arkadien på sydvästra sidan om de arkadisk-argoliska gränsbergen, nära intill den 600 till 700 m över havet belägna stora arkadiska högslätten. Om denna, »det tillslutna Arkadien», säger Philippson ibland annat: »Den består överallt av fet brun lera, som bildar en jämn yta och är utmärkt fruktbar. Intet spår finnes av sjö- och flodavlagringar, av terrasser eller avsatser.» Trakten äger intet enda överjordiskt avflöde för sitt vatten. Den

enda betydande bäcken är Sarantopotamos (40-floden), som är torr nästan hela året. Det rör sig alltså endast om bortförandet av de på själva ytan fallande regnmassorna. Vattenavloppet sker genom s. k. katavotrer eller underjordiska hålor, vilka svalgartat upptaga vattnet, som föres vidare under jorden. I Tripolis och sålunda sannolikt även i Hagiorgitika blir snön liggande flera veckor, och om sommaren är det på högslätten lika hett som nere i Argolisdalen. Av detta framgår, att Hagiorgitikas läge i forntiden vid randen av eller snarare i en skogbevuxen bergstrakt och ej långt ifrån en säkerligen gräsrik högslätt bör under stenålderstiden varit idealiskt för ett nomadfolk. Orchomenos, som hade ett motsvarande läge ett stycke norr om norra ändan av högslätten, omnämnes av Homeros såsom det »fårrika», och har man där också gjort stenåldersfynd.

Kraniet från Hagiorgitika är utpräglat långskalligt (Längd-bredd-index 67,9), har avsatt nackparti, svagt utbildat glabella-ögonbrynsbågparti, någon prognatism, kamartad hjäss-ås, högt belägna tinningmuskellinjer, djupa överkäksgropar (*fossæ caninæ*), någon ansvällning på gommen (*torus palatinus*), något utåtsvängda underkäksvinklar främre delen av underkäken hög med kraftigt markerad haka, starkt slitna tänder. Dessa hava ursprungligen ej varit stora. Ansiktet är ganska högt och har smal näsa. Ett par rester av överstycken av lärben visa platt form (*platymeri*) synnerligen vanligt förekommande på neolitiska lärben. Ser jag kraniet med dess karaktärer såsom en helhet, måste jag komma till den uppfattningen, att det visar sig mera förenligt med nordisk än medelhavs-ras. Om jag jämför det med mina förut studerade grekiska fornkranier, så finner jag det obetingat mest likna det äldsta kraniet från Mykene, det långskalliga kraniet av den kraftiga unga kvinnan. Likasom det var svårt för mig att bestämma könet på detta, har det varit det på Hagiorgitika-kraniet. Här har jag ej haft hjälp av några bäckenben som då jag skulle avgöra könet för Mykene-kraniet, men det mesta talar dock för ett kvinnligt kön även här, och då också för en kraftig kvinna.

Kraniet har s. k. »husform», vilket framträder bäst, då det ses bakifrån (*norma occipitalis*). Dess hjässkam bildar här takåsen, från vilken taklinjerna slutta nedåt utåt för att i hjässknölnarnas nivå gå över i de lodräta sidolinjerna. Denna kranieform kallar Guisepe Sergi Lofocéfali efter kammen på den grekiska hjälmen, *λόφος*, och ger den i sitt sista arbete, utkommet, då han ingick i sitt 90:de år, 1930, en stor antropologisk betydelse. Vad som än kan sägas om de resultat till vilka han kommer, så står det fast, att han väcker

nytt liv i diskussionen om denna intressanta kranieform, som uppträtt från kvartärtid till nutid och som nästan såsom utslagsgivande karaktär tillhör tasmanier och eskimåer och ej sällan uppträder hos andra, åtminstone långskalliga folk. Här är ej platsen att ingå på en utredning om denna kranieform, som i det neolitiska kraniet från Hagiorgitika har en så i ögonen fallande representant.

Av de ovan uppräknade anatomiska karaktärerna hos kraniet från Hagiorgitika äro några sådana, att de möjligen skulle kunna betraktas såsom förvärvade, men därför i kulturellt hänseende ej mindre beaktansvärda utvecklingsfenomen, som kanske uppstått redan under barnåldern och sedan under enahanda levnadsvillkor mer och mer utbildats. De genom hård föda och flitigt bruk starkt slitna tänderna peka på en ansträngd tuggmuskelapparat, som därför också kraftigt utvecklats och givit sig uttryck i vissa benpartiers utveckling i bestämd riktning. Att tänderna ej visa caries sammanhänger nog med orsakerna till att de slitits så starkt och talar åtminstone ej för, att ägaren tillhört ett åkerbruksfolk.

Med allt det ovan anförda för ögonen bör det alltså vara tillåtet förmoda, att det arkadiska stenålderskraniets ägare i livstiden ej tillhört ett sjöfolk och knappast ett åkerbruksfolk, utan, såsom gravtrakt och bland människobenen funna fär- eller getben samt kraniekaraktärer antyda, ett boskapsskötsel idkande, förmodligen nomadiserande bergfolk, vilket på grund av arkeologiska iakttagelser är kommet norrifrån, närmast från Tessalien.

Naturligtvis kan man ej draga några allmänna slutsatser i rashänseende med stöd av endast *ett* kranium, utan risk att de bli oriktiga. Ett människokranium har likasom den levande människan själv individuella särdrag. En uppfattning grundad på kombination av flera olika men samgående omständigheter bör emellertid ej sakna värde, åtminstone genom att den kan väcka en kritik, som skulle i sin mån kunna öppna nya synpunkter. Nya fynd skola säkert bringa större klarhet över de många mörka punkter, som ännu allt fortfarande finnas rörande folkrörelser och rasfrågor ej minst på Balkanhalvön.

Jag anser emellertid, att mina undersökningar av grekiska fornkranierna kunna antyda, att vi på Peleponnes haft 1) ett fastlandsstenåldersfolk ev. långskalligt, som kommit norrifrån och troligen varit ett nomadiserande bergfolk, 2) ett långskalligt kustfolk av medelhavsräs, liksom på Kreta uppblandat med kortskalliga element från Mindre Asien, Egypten och Orienten, och 3) ett i förnämliga gravar vid borgtrakter jordat senhelladiskt folk delvis med skalleformer, som

väl kunna vara förenliga med nordisk ras. Då mitt material från senare tidsperiod än senhelladisk d. v. s. närmast protogeometrisk tid, har varit högst obetydligt, kan jag om det endast säga, att det kunde vara i rashänseende förenligt med nordisk ras. Att i övrigt inryckningar av folk från andra håll ägt rum än de omnämnda såsom västerifrån, är visserligen ej otroligt, men då mitt undersökningsmaterial varit lokalt skarpt begränsat, kan jag ej yttra mig härom. Ej heller kan jag göra det rörande tidpunkterna för de olika folkens inflyttningar i landet. Kanske skola en gång nya geologiska och andra naturvetenskapliga metoder komma arkeologerna till hjälp vid dylika bestämningar.
